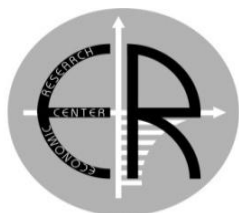

EASTERN PARTNERSHIP
Civil Society Forum

Economic Research Center

Dövlət maliyyəsi, büdcə prosesi və onun icrasına nəzarət mərhələsində ictimai iştirakçılıq formaları

Qubad İbadoğlu,
İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi

Təqdimatın məzmunu

- 1-ci modul: dövlət maliyyəsinin mahiyyəti, ona nəzarət edən təşkilatlar və onun funksiyaları
- 2-ci modul: büdcə qanunvericiliyi, büdcə prosesi, büdcə təqvimini, büdcə təsnifatı
- 3-cü modul: büdcə və onun icrasına nəzarət prosesində iştirakçılıq və əməkdaşlıq imkanları

İctimai maliyyə nədir?

- İctimai maliyyə – dövlətin öz funksiyalarını gerçəkləşdirməsi üçün zəruri olan fondların yaranması və istifadəsi üzrə pul münasibətləri sistemidir.

İctimai maliyyə idarəçiliyinin subyektləri

Maliyyə Nazirliyi

Dövlət Neft
Fondu

Dövlət Sosial
Müdafiə Fondu

Dövlət Neft
Şirkəti

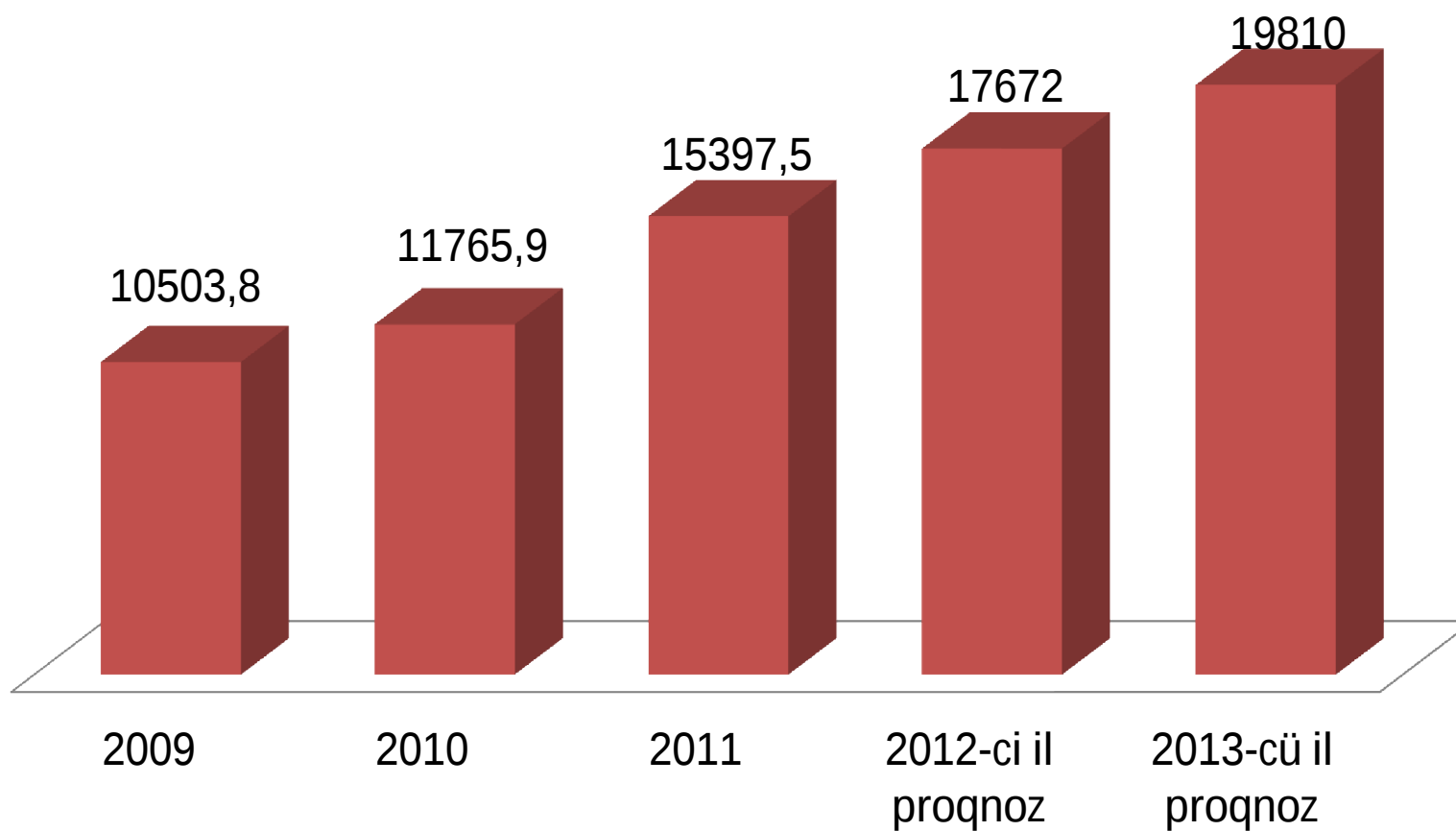
Azərbaycan Respublikasında büdcə sistemi

Azərbaycan Respublikasında büdcə sistemi– Azərbaycan Respublikasında büdcə sistemini Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsi və yerli büdcələr təşkil edir. Büdcə sistemi bu sistemə daxil olan büdcələrin vahid prinsiplər əsasında fəaliyyətinə və onların müstəqilliyinə əsaslanır. Büdcə sisteminin vahidliyi tənzimləyici mədaxil mənbələrindən istifadə etmək, məqsədli büdcə fondları yaratmaq, maliyyə ehtiyatlarını müxtəlif səviyyəli büdcələr arasında bölüşdürmək vasitəsilə büdcələrin qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır. Büdcə sisteminin vahidliyi eyni büdcə təsnifatı, büdcə sənədləri və formalarından istifadə olunması, büdcələrin icrasına dair müntəzəm hesabatın və icmal büdcə hesabatının hazırlanması və qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada təqdim edilməsi yolu ilə təmin edilir.

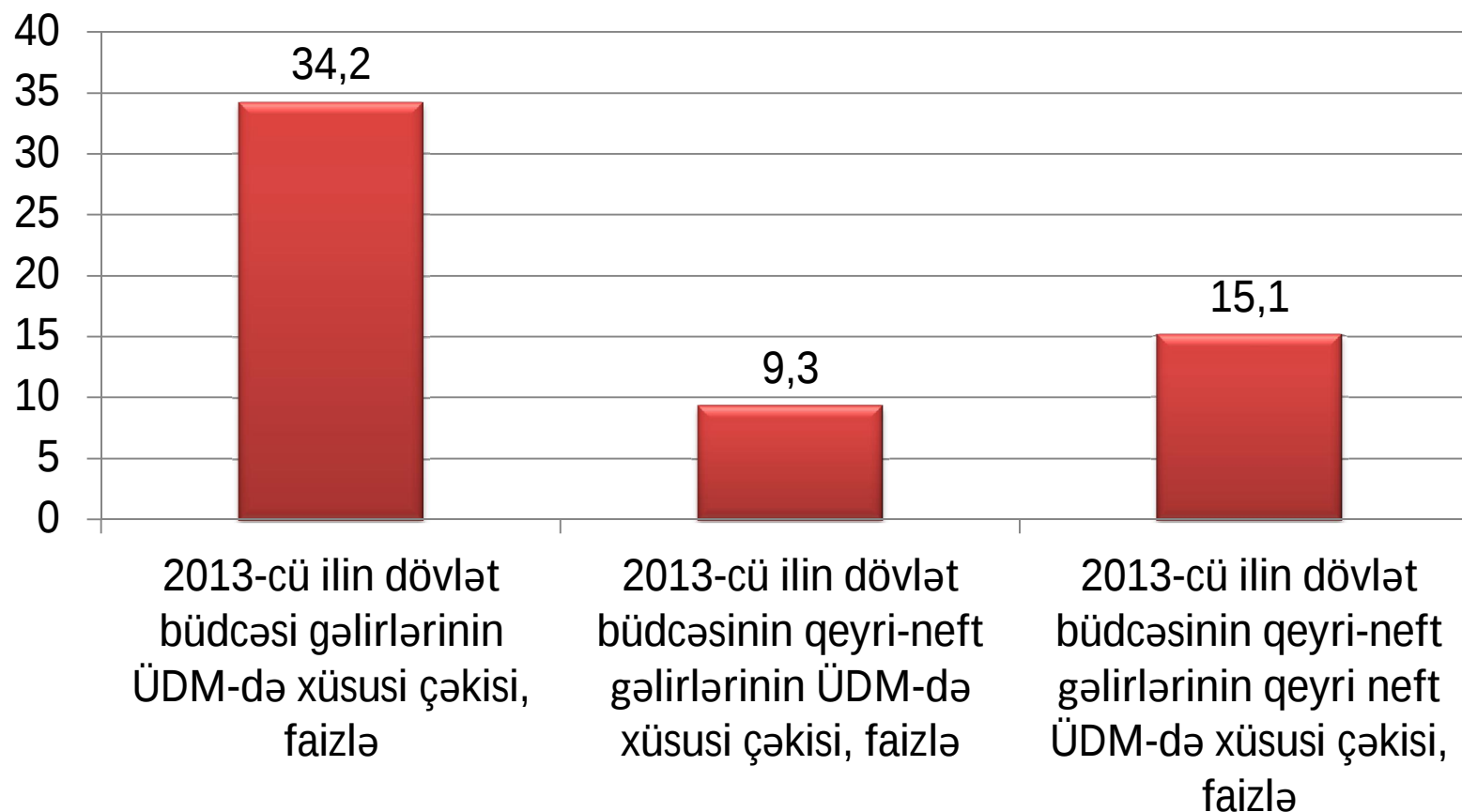
Azərbaycan Respublikasının 2012-ci 2013-cü illər üzrə dövlət büdcəsini göstəriciləri

	2012(proqnoz)		2013(proqnoz)		2013/2012 faizlə
	mln. manat	ÜDM-də xüsusi çəkisi	mln. manat	ÜDM-də xüsusi çəkisi	
Gəlirlər	17 038,0	33,2	19 154,0	34,2	+12,4
Xərclər	17 672,0	34,4	19 810,0	35,3	+12,1
Büdcə kəsiri	-634,0	1,2	-656,0	1,1	-

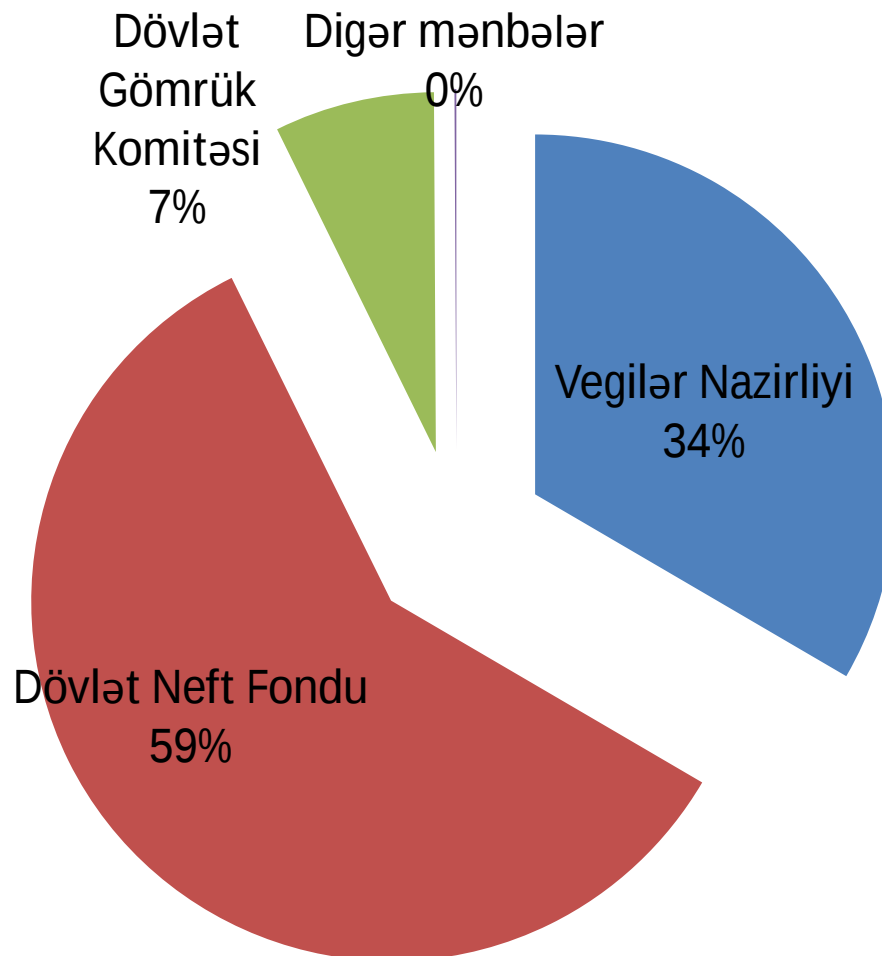
Dövlət büdcəsinin xərcləri

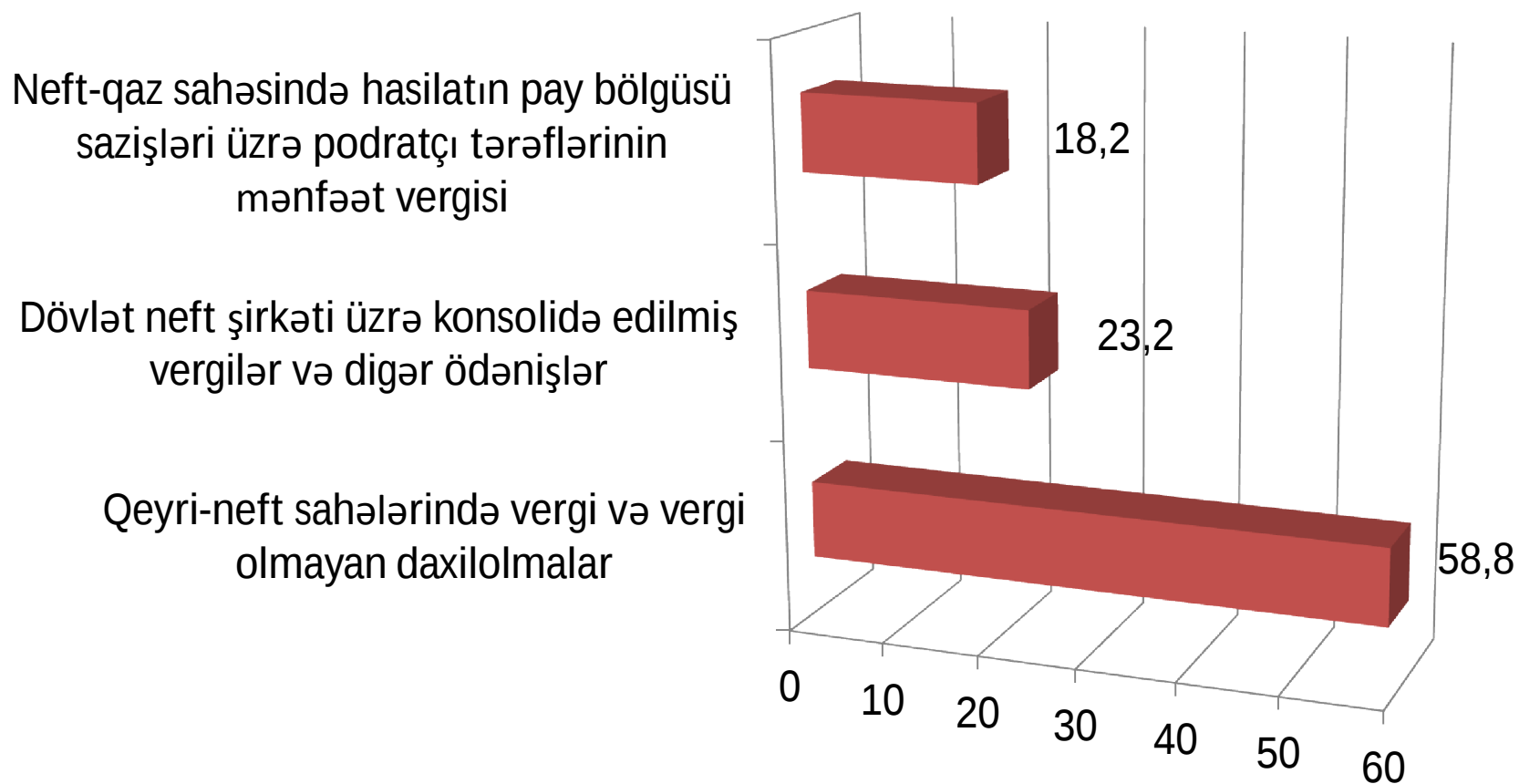
Büdcə gəlirləri ÜDM-də, faizlə

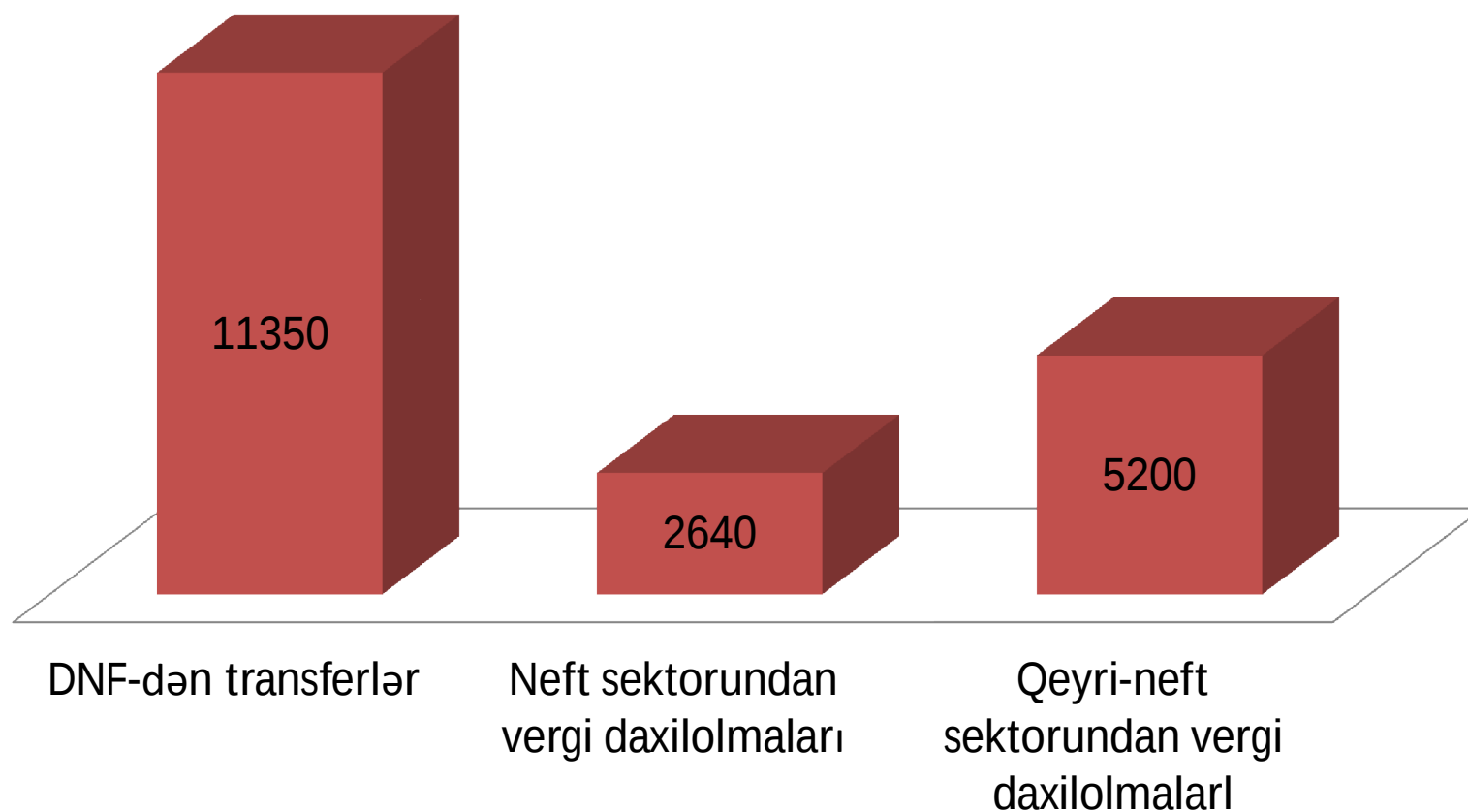
Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin əsas mənbələr üzrə strukturu, faizlə

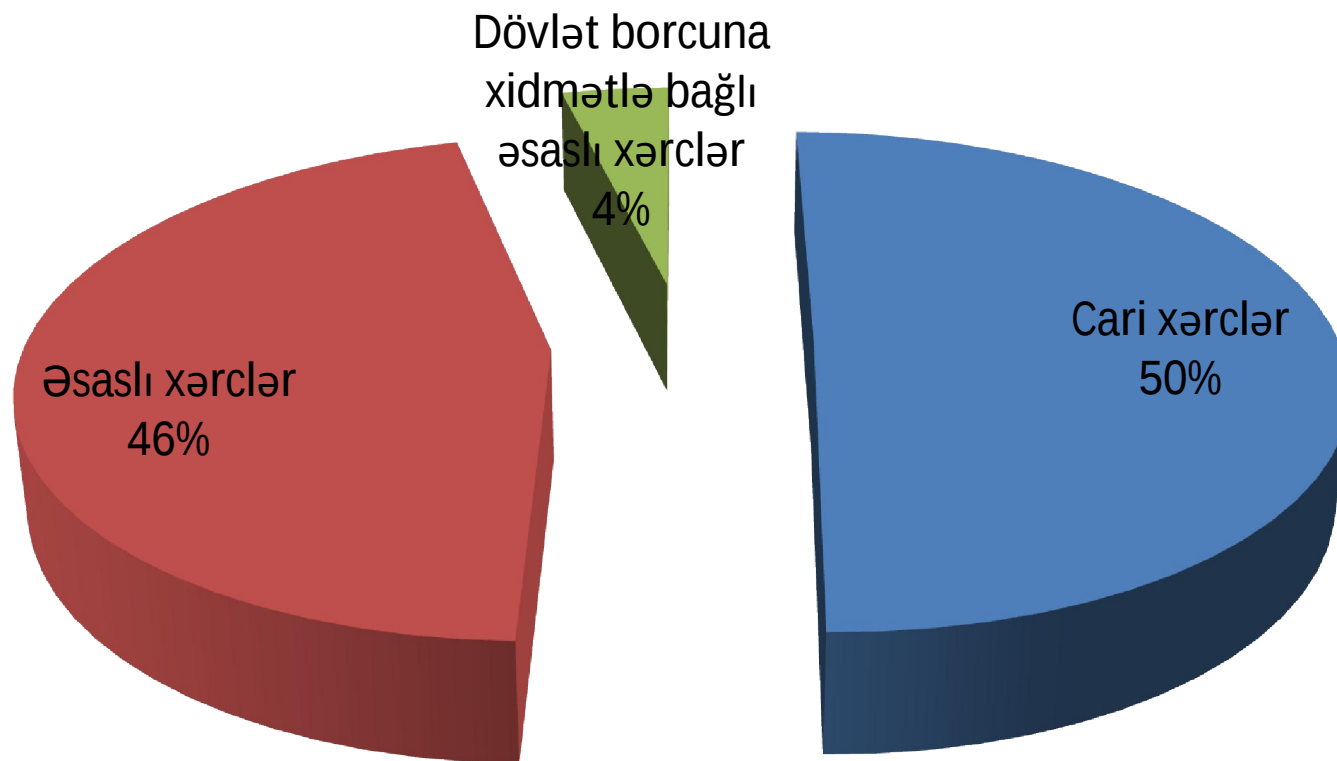
Vergilər Nazirliyi xətti ilə təmin olunan gəlirlərin əsas mənbələri üzrə xüsusi çəkisi, %-lə

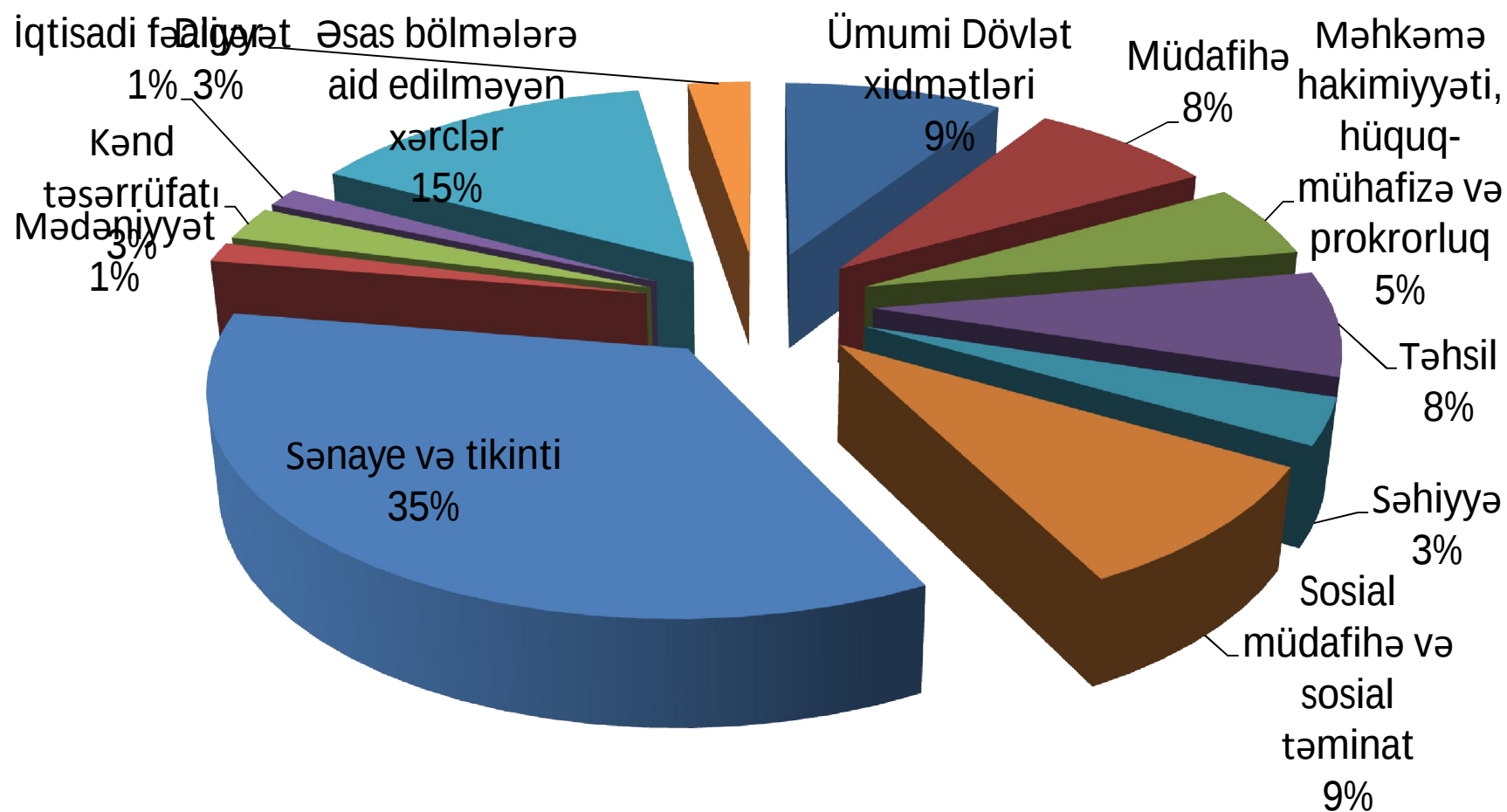
Dövlət büdcəsinin gəlirləri, mln.manatla

Büdcə xərcləri

Dövlət büdcəsinin xərcləri

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu (ARDNF)

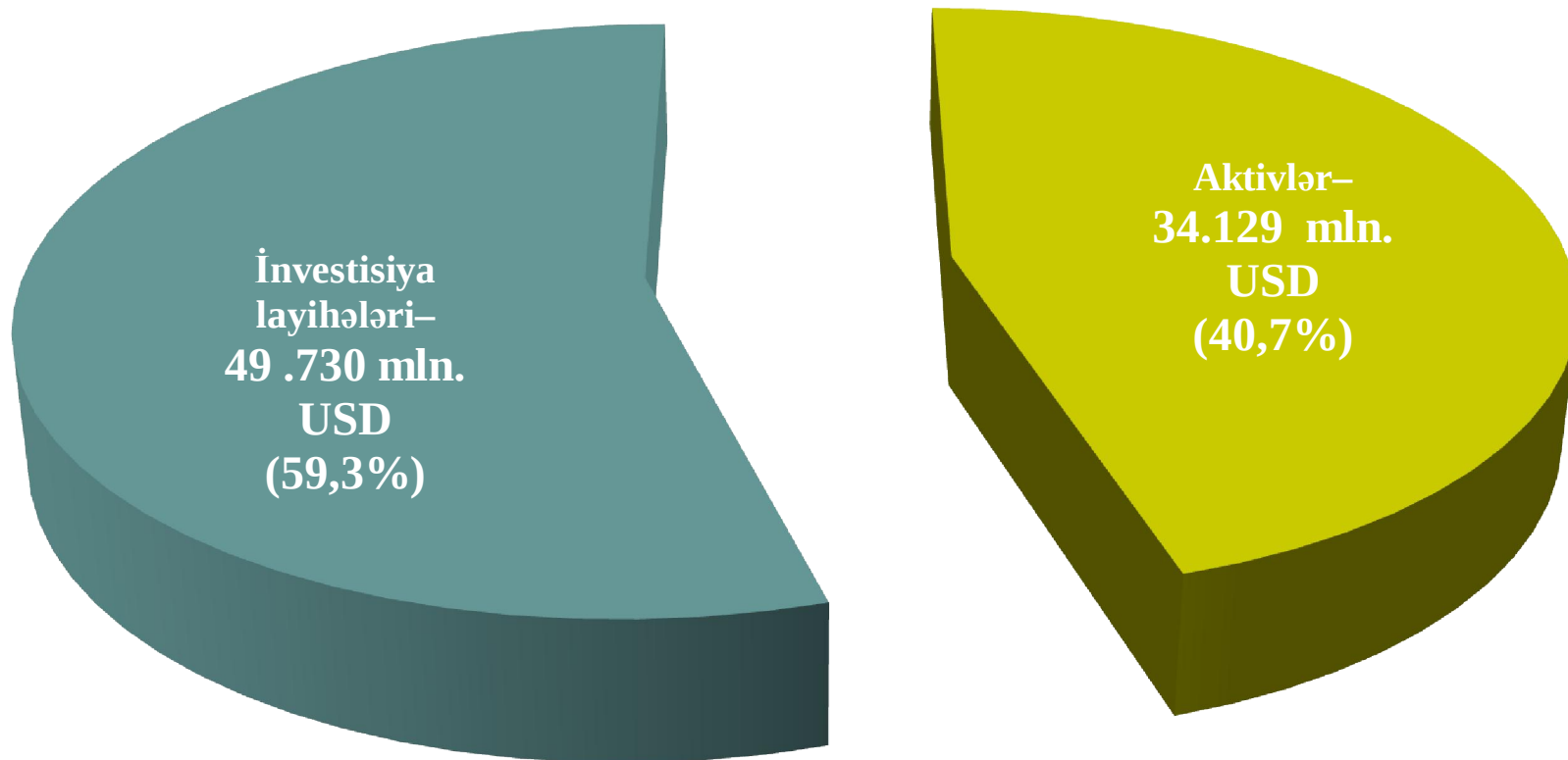
ARDNF– büdcədən kənar dövlət fondudur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 1999-cu il tarixli 240 sayılı Fərmanı ilə neft yataqlarının xarici şirkətlərlə birgə işlənməsindən əldə edilən mənfəət neftinin satışından daxil olan valyuta vəsaitlərinin və digər gəlirlərin toplanması və səmərəli idarə edilməsi, həmin vəsaitlərin öncül sahələrin inkişafına və sosial-iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsini təmin etmək məqsədilə yaradılmışdır. ARDNF büdcədən kənar dövlət təsisatı olmaqla hüquqi şəxsdir, yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti qarşısında hesabat verir və məsuliyyət daşıyır. ARDNF-in gəlirləri aşağıdakı mənbələr hesabına formalaşır: hasilatın pay bölgüsünə dair sazişlərin həyata keçirilməsindən əldə edilən gəlirlər; Fondun aktivlərinin yerləşdirilməsindən və idarə olunmasından əldə edilən gəlirlər, o cümlədən faiz gəlirləri, dividendlər, valyuta aktivlərinin yenidən qiymətləndirilməsindən alınan gəlirlər və sair; grantlar və digər təmənnasız yardımlar; qanunvericiliyə uyğun olaraq digər gəlirlər və daxilolmalar. 2013-ci il 1 aprel tarixinə Fondun aktivləri 34 325,7 milyon ABŞ dolları olub.

ARDNF-nin gəlirləri və aktivləri

İllər	DNF-nun gəlirləri (mln. AZN)	İlin sonuna formalaşmış aktivlər (mln. USD)
2001	248.0	492.0
2002	295.0	692.0
2003	364.0	816.0
2004	317.0	964.0
2005	660.0	1394.0
2006	986.0	1454.0
2007	1 886.0	2475.0
2008	11 865.0	11219.0
2009	8 177.0	14900.0
2010	13 089.0	22 767.0
2011	15 628.0	29 800.0
2012	13673.7	32 666.0
Cəmi	67188,7	-

Neft Pullarının Bölgüsü

(01 yanvar 2013-cü il tarixə)

Neft gəlirlərinin illər üzrə xərclənmə səviyyəsi

İllər	ARDNF-nin gəlirləri (mln. AZN)	Neft gəlirlərinin xərclənmə səviyyəsi
2001	248.0	0,3 %
2002	295.0	32,1%
2003	364.0	99,8%
2004	317.0	90,8%
2005	660.0	99,5%
2006	986.0	99,5%
2007	1 886.0	56,2%
2008	11 865.0	36,2%
2009	8 177.0	64,8%
2010	13 089.0	48,9 %
2011	15 628.0	61,4%
2012	13 721.8	78,4%

ARDNF-dən dövlət büdcəsinə transferlər

İllər	ARDNF-dən dövlət büdcəsinə transferlər (milyon AZN)	Artımın dərəcəsi	Dövlət büdcəsində payı	DNF-nin büdcəsində payı
2003	100	--	8.2%	41%
2004	130	30.0%	8.6%	77%
2005	150	15.4%	7.2%	70%
2006	585	290.0%	15.6%	59.6%
2007	585	0.0%	9.7%	55.1%
2008	1100	88.0%	35.3%	88.5%
2009	4915	346.8%	40.4%	92.8%
2010	5915	20.3%	51.4%	90.5%
2011	9203	55,6%	59,7%	92.6%
2012	9905	7,6 %	60, 5 %	93,7%
2013 (plan)	11350	14,5%	59,3%	84,7%

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sosial Müdafiə Fondu

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sosial Müdafiə Fondu – büdcədən kənar dövlət fondudur. Əhalinin ayrı-ayrı təbəqələrinin sosial müdafiəsini təşkil etmək məqsədilə mərkəzləşdirilmiş pul fondunun yaradılması və istifadəsi formasıdır, fondun gəlirləri məcburi dövlət sosial sığorta haqları və dövlət büdcəsindən ayırmalar (transferlər) hesabına formalaşır. Fondun başlıca xərc istiqamətləri aşağıdakılardır: 1. Əhaliyə ödənişlər (pensiyların ödənilməsi; sosial pensiyaçıların və onlara bərabər tutulanların pensiyalarının ödənilməsi; müavinətlərin ödənilməsi); 2. Sığorta olunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası vasitəsilə maliyyələşdirilən xərclər; 3. Pensiya və müavinətlərin əhaliyə çatdırılması, bank əməliyyatlarının aparılması üzrə xidmət haqqı xərcləri; 4. Məşğulluq tədbirlərinin həyata keçirilməsi, məşğulluq orqanlarının axlanılması xərcləri; 5. Əlillərin sosial müdafiəsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi və əlillərin sosial müdafiəsi orqanlarının saxlanılması xərcləri; 6. Sığorta olunanların fərdi uçot sisteminin tədbiqi ilə bağlı xərclər və s.

DSMF-in gəlirlərinin strukturu -2012

- Məcburi dövlət sosial sığorta haqları - 1 407 500 000 manat.
- Dövlət büdcəsindən ayırmalar (transfert) - 1 044 300 000 manat.
- Sair gəlirlər - 2 500 000 manat.

Hesablama
Palatası

Maliyyə
Nazirliyi

Milli
Məclis

Milli Bütçə
Qrupu

Hesablama Palatası

- Konstitusiyanın 92-ci maddəsinə əsasən 1999-cu il 2 iyul tarixində “Hesablama Palatası haqqında qanun”un qəbulu ilə yaradılıb.
- Sədrdən, sədr müavinindən və 7 auditordan ibarətdir.

Hesablama Palatasının fəaliyyət dairəsi

- dövlət əmlakının idarə edilməsinə və onun barəsində sərəncam verilməsinə

1. Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatlarla və müvafiq qanun layihələrinə dair rəy verir;
2. Dövlət büdcəsinin icrasına nəzarəti həyata keçirir;
3. Dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin gəlirlərinin və xərclərinin, o cümlədən büdcədən kənar dövlət fondlarının auditini aparır;
4. Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin icrasına nəzarət edir.

- Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatlara və müvafiq qanun layihələrinə dair rəy verir;
- Dövlət büdcəsinin icrasına nəzarəti həyata keçirir;
- Dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin gəlirlərinin və xərclərinin, o cümlədən büdcədən kənar dövlət fondlarının auditini aparır;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin icrasına nəzarət edir.

Büdcə prosesi

- Büdcə layihənin hazırlanması
- Büdcə müzakirələri
- Büdcənin təsdiqi və icrası
- Büdcənin icrasına nəzarət və hesabatlılıq

Büdcə ili və büdcə təqvimini

No	Büdcə prosesi	Büdcə prosesini əhatə edən dövr
1	Büdcə ili	1 yanvar-31 dekabr
2	Növbəti ildə yerli büdcənin tərtibi	Büdcə ilinə 11 ay qalmış (cari ilin yanvar ayının son on günlüyündə)
4	Əvvəlki ilin büdcəsinin icrasına dair hesabat	Cari ilin may ayının 15-dək
5	Büdcə layihəsi ilə bağlı müzakirələrin aparılması (büdcə danışıqları)	Cari ilin iyul- avqust ayları
6	Növbəti ilin büdcə layihəsinin Milli Məclisə iclasına təqdim edilməsi	Cari ilin oktyabr ayının 15-dək
7	Büdcə layihəsinə dair parlamentdə müzakirələrin aparılması	Cari ilin oktyabr ayının 15-dən dekabrın 20-dək
8	Növbəti ilin büdcənin təsdiq edilməsi	Cari ilin dekabr ayının 20-dək

Büdcə prosesində iştirakın 5 forması

- 1-ci qrup – ictimai (açıq) formalar
- Problemlər üzrə ayrı-ayrı ictimai dinləmələrin təşkili;
- Problemlərin müntəzəm ictimai müzakirələrin təşkili ;
- Milli Məclis üzvlərinin iştirakı ilə dinləmələrin təşkili;
- İclaslarda, görüşlərdə, qəbullarda deputatlara və icraedici hakimiyyət nümayəndələrinə açıq şəkildə müraciət edilməsi;
- Problemə dair informasiya materiallarının, qəzetlərin, sosial reklamların nəşr edilməsi və yayılması;
- Problemlər üzrə KİV-lərin ayrı-ayrı nəşrləri və mətbuatda kampaniyaların təşkili

Büdcə prosesində iştirakın əsas 5 qrup forması (davamı)

- 2-ci qrup – ekspert formalar
- İctimaiyyətin təklif etdiyi ayrıca problemlər üzrə müstəqil təhlil (ictimai ekspertiza);
- Problemlə proseslərin kompleks müstəqil təhlili;
- Normativ-hüquqi aktların, proqramların layihələrinin hakimiyyət orqanlarına təklif olunması;
- Hakimiyyət orqanlarının aktual qərarlarının reallaşdırılmasının müstəqil monitorinqi, bu qərarların pozulması faktlarının aşkar olunması;
- İctimai rəyi və seçicilərin maraqlarını üzə çıxaran sosioloji tədqiqatların aparılması və onun nəticələrinə istinadlar.

Büdcə prosesində iştirakın əsas 5 qrup forması (davamı)

- 3-cü qrup – qapalı formalar
- Problemlər üzrə deputatlar və icraedici hakimiyyət nümayəndələrinə müraciət edilməsi üçün imzaların yığılması;
- Ali səviyyəli dövlət məmurlarına müraciət;
- Nəzarət və hüquq-mühafizə orqanlarına müraciət;
- İctimai maraqların qorunması üzrə məhkəmə proseslərinin təşəbbüs edilməsi və onlarda iştirak.

Büdcə prosesində iştirakın əsas 5 qrup forması (davamı)

- 4-cü qrup – birbaşa iştirak forması
- Büdcədən maliyyələşdirilən sifarişlərdə qeyri-kommersiya təşkilatlarının müsabiqələrdə iştirakı (sosial sifariş, sosial grant);
- Qeyri-kommersiya təşkilatı və hakimiyyət orqanlarının proqram və resurslarının koordinasiyası;

Büdcə prosesində iştirakın əsas 5 qrup forması (davamı)

- 5-ci qrup – dolay formalar
- Problemlər üzrə cəmiyyətin müxtəlif qruplarının koalisiya fəaliyyətləri (informasiya mübadiləsi, ixtisasın artırılmasına və fəaliyyətlərin koordinasiyasına qarşılıqlı kömək);
- Sahələrarası sosial əməkdaşlığı və ictimai iştirakın “ekspert formalarını” təmin edən davamlı ictimai müzakirə mərkəzlərinin formalaşdırılması;
- Problemlərin həllinə və hakimiyyətlə münasibətlərin xarakterinə dolayı təsir etmək üçün seçkilər və referendumlar üzrə kompaniyalardan istifadə olunması.

Büdcə prosesində iştirakın uğurunu şərtləndirən amillər

- **Vətəndaşların birbaşa olaraq hakimiyyət nümayəndəsinə hökumət dəstəyi güclü olmalıdır;**
- **Şəhər meri vətəndaşlara xüsusi büdcə qərarları qəbul etmək imkanı verməlidir;**
- **Şəhər meri vətəndaşların seçdiyi siyasət proqramlarının icrasını təmin etməyə hazır olmalıdır;**
- **Hökumət rəsmiləri vətəndaşlar üçün yüksək keyfiyyətli büdcə və siyasət palanlaşdırılmasını hazırlamalı və paylamalıdır;**
- **Hökumət informasiyası özündə icrası mümkün olan resursları və vətəndaşların seçim edə bildikləri sektorları (məsələn, təhsil, səhiyyə) birləşdirməlidir;**
- **Hökumət rəsmiləri siyasi qərarların lokal səviyyədə hazırlandığı yolu dəyişdirməyə hazır olmalıdırlar.**

Büdcə prosesində iştirakçılığın nəticələri:

- Hökumətin qeyri-səmərəliliyini azaldır;
- Korrupsiyanın səviyyəsini azaldır;
- Şəffaflığı stimullaşdırır;
- Sosial gərginliyi azaldır və sosial problemləri həll edir;
- Əhəlinin hökumətə inamı artır;
- Ölkə davamlı inkişafa malik olur.

Təşəkkür edirik!